

De lerende economie

Citation for published version (APA):

Martens, R. (2013). De lerende economie. *OnderwijsInnovatie*, 15(4), 32-34.
https://www.ou.nl/documents/40554/383618/2013_OI_4.pdf/ea98c6aa-dc8c-42f4-c9f7-faeadf961a15

Document status and date:

Published: 01/12/2013

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Document license:

CC BY-NC

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

<https://www.ou.nl/taverne-agreement>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 09 Sep. 2021

De lerende economie

Elke euro die geïnvesteerd wordt in goed doordacht onderwijs wordt later in veelvoud terugverdiend. Maar bijna al het onderwijsonderzoek is wegbezuinigd en de staat van ons onderwijs is alarmerend, blijkt uit het onlangs verschenen WRR-rapport 'Naar een lerende economie'. Politici, economen en het CPB belijden volgens Rob Martens het belang van onderwijs vooral met de mond, niet met het hart. En al helemaal niet met de portemonnee.

Rob Martens

Reacties op dit artikel kunnen worden gemaild naar: rob.martens@ou.nl

In mijn vorige artikel in dit tijdschrift schreef ik lelijke dingen over een sluipend proces waarin gamma-onderwijsonderzoek het onderspit delft ten aanzien van bijvoorbeeld bèta-onderzoek en de 'topsectoren'. Hoewel er nog steeds miljoenen worden uitgegeven aan wetenschappelijk onderwijsonderzoek, kon ik niet anders dan vaststellen dat de slag bijna verloren is. Zeker als je je realiseert dat we in ons land meer dan 25 miljard euro aan directe onderwijskosten uitgeven. Dat betekent dat de uitgaven voor onderwijsonderzoek inmiddels geslonken zijn tot minder dan een promille van het totale budget. Met name de afgelopen maanden is het hard gegaan. Het nieuwe Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) werd vlak voor de zomervakantie al flink gekort en organisaties als Kennisnet, SURF en het Wetenschappelijk Centrum Leraren Onderzoek werden ook zwaar gekort of zelfs opgeheven. En dat terwijl er op dit moment veel discussie is over onderwijsvernieuwing en zelfs de Tweede Kamer zich heeft uitgesproken dat er meer experimenten met bijvoorbeeld iPads nodig zijn. Je hoeft immers geen groot ziener te zijn om te begrijpen dat het onderwijs in Nederland aan de vooravond staat van een ingrijpende verandering. En dat het verstandig zou kunnen zijn deze grote veranderingen, waarin ict een belangrijke rol zal spelen, onderzoeksmatig te begeleiden. Ons onderwijs moet leerlingen simpelweg zo goed mogelijk voorbereiden op de samenleving van morgen.

Beleidsarme benadering

Kortom, is dat nou verstandig, het onderwijsonderzoek wegbezuinigen? De sociaal wetenschapper uit de boeken schrijven en het onderwijsbeleid aan economen en juristen overlaten? Het is lange tijd mode geweest om in het door economen gedomineerde discours over besteding van publieke middelen uit te gaan van een simplistische manier van denken die wel bekend staat als het neoliberalisme ofwel marktdenken, soms getooid met de geuzennaam Thatcherisme. Dit is een beleidsarme benadering die erop neerkomt dat ook de overheid efficiënter zou opereren als ze de principes van de vrije markt overneemt.

Scholen zijn dan een soort bedrijfjes in competitie, met heuse klanten. Met de overheid worden prestatieafspraken gemaakt (bijvoorbeeld: de Citoscores moeten 1,6 punt omhoog) en de overheid beperkt zich tot tellen en turven en het organiseren van de competitie (scorekaartpolitiek).

Deze steeds vaker bekritiseerde benadering heeft een voorkeur voor het in kaart brengen van makkelijk meetbare dingen en het bedrijfskundig sturen van mensen op die zaken via bonussen. Toegepast op het onderwijs zien we dan dus een sterke voorkeur voor toetsen en meten van makkelijk meetbare basisvaardigheden. De voorzitter van de Onderwijsraad, Geert ten Dam, betoogde op zaterdag 2 november jongstleden in de NRC dat we daarin doorgeslagen zijn. Het probleem is namelijk dat dat toetsen en meten vrijwel altijd leidt tot het vergelijken van appels met peren, teaching to the test, en dat het toetsen en meten een sterke, onbedoelde invloed uitoefent op het primaire proces. Wanneer je een nieuwe auto koopt is het prima om te kijken naar objectieve gegevens zoals maximumsnelheid, energielabel of zuinigheidscategorie. Het probleem bij onderwijs is echter dat dat gewoon niet zo werkt. Het meten zelf is namelijk al een directe ingreep. Degene die gemeten of getoetst wordt, heeft een bewustzijn en emoties. Leerlingen gaan zich dom voelen als ze steeds getest worden waarbij per definitie een deel van hen het minder goed doet dan de rest. Het motiveert niet, zet niet aan tot betere prestaties maar demoraliseert juist. En niet alleen de leerlingen, ook de leraren.

Niet aantrekkelijk

Een ander voorbeeld waarin het te simplistische neoliberale denkraam de kop opsteekt, is wanneer journalisten mij vragen wat ik van iPad-scholen vindt. Leidt het nu wel of niet tot beter onderwijs, zo luidt steeds de vraag. En economen vragen, ik heb dat vaker meegemaakt, hoeveel procent het onderwijs dan beter wordt. Iedere onderwijsonderzoeker kan vertellen dat die vraag nooit zo simpel beantwoord kan worden. Het is namelijk niet het medium dat ertoe doet, zoals in dit geval een iPad, maar wat je ermee doet. Je kunt zo'n middel goed inzetten en je

kunt het slecht inzetten. En je kunt wel een goed idee hebben voor het gebruik van de iPad, en zelfs de goede Apps gebruiken, maar dan nog kun je vastlopen op bijvoorbeeld technische problemen of op leraren die er eigenlijk niets in zien omdat ze zich gedwongen voelen hun geliefde boeken in te ruilen voor iets digitaals. Al deze onzekerheid en problemen voorkomen een simpel antwoord, percentage of overzichtelijk ranglijstje. En maken onderwijsonderzoek niet aantrekkelijk. Niet aantrekkelijk voor de media en niet aantrekkelijk voor neoliberale beleidsmakers. Moeten we er dan maar gewoon mee ophouden?

Alarmerend

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) is het hoogste wetenschappelijk adviesorgaan van de Nederlandse regering. Tweeënhalf jaar lang werkte het met een grote ploeg aan een advies dat begin november in vrijwel alle kranten voorpaginanieuws werd. Het rapport 'Naar een lerende economie' is gratis beschikbaar als pdf op de site van de WRR (www.wrr.nl) en ik raad u dringend aan het te lezen, ondanks dat het 441 pagina's lang en soms wat wijdlopig is. Want de inhoud is alarmerend. We hebben als land eigenlijk maar één kans in de komende decennia en dat is door ons te ontwikkelen als kennis-economie en ons onderwijs daarbij in hoge mate te moderniseren. En die kans laten we liggen. Ondanks alle ronkende woorden is onderwijs en onderwijsonderzoek continu kind van de rekening.

Tweeënhalf jaar hebben de knapste koppen van dit hoogste adviesorgaan van de regering erover nagedacht. Enkele citaten: "Ook de structuur van het onderwijs is een obstakel voor talentontwikkeling. Ons onderwijs vertoont nog veel trekken van een industriële aanpak. Het lijkt nog sterk op een leerfabriek in plaats van een inspirerende leeromgeving, is sterk locatiegebonden, met vaste tijden en met vaste jaarschema's. Het lesrooster is nog steeds een afgeleide van het feit dat huismoeders tussen de middag thuis op hun kroost wachten en dat kinderen in de zomermaanden thuis gehouden worden om de oogst binnen te halen. Onderwijzers staan nog steeds voor een

klas en besteden veel van hun energie aan het overdragen van de lesstof. (...) De kernopdracht is om onderwijs te transformeren naar een postindustriële opzet. Vertrekpunt vormen dan de individuele mogelijkheden, niet het klassikale lesmodel. In plaats van een industriële oriëntatie geldt een individueel gericht dienstverleningsconcept. Het halen van doelstellingen staat dan centraal, niet het uitgangspunt dat iedereen per se even lang op school moet zijn. En als dat laatste wel gewenst is, is een betere differentiatie naar niveau een minimale vereiste. Tijd- en plaatsonafhankelijk onderwijs zou realiseerbaar moeten zijn. Onderwijs moet geen grote disciplineringsoefening zijn om mensen geschikt te maken om te werken in grote bedrijven. In een kennis- en dienstensamenleving zijn differentiatie en creativiteit veel belangrijker. Vanuit het perspectief van innovatie valt zelfs goed te verdedigen dat het primaire doel van onderwijs zou moeten liggen in het leren zien van kansen. Innovatief vermogen is in essentie immers het vermogen om te zien hoe iets beter, sneller of goedkoper kan. Het stimuleren van creativiteit is in dat opzicht een van de belangrijkste vaardigheden die een onderwijsinstelling over kan dragen." (p. 264-265).

Noodzaak

Even verderop is de WRR ook klip en klaar over de noodzaak van onderwijsvernieuwing: "Moderne ict kan aan deze ontwikkeling veel bijdragen. De ict-revolutie heeft de banken, de luchtvaart en de detailhandel ingrijpend veranderd, maar wordt in het onderwijs vooralsnog maar beperkt ingezet om te standaardiseren taken over te nemen. Meestal blijft in Nederland de inzet beperkt tot digiborden en de aanwezigheid van enkele computers. Andere landen lopen op dit punt ver voor." (p. 265) En tot slot nog een citaat: "Er is op dit moment geen goed mechanisme om een onderbouwd debat te voeren over de vraag hoe en in welke mate de 21st century skills, zoals de OESO ze noemt, een plek moeten krijgen in het curriculum. Eens in de zoveel jaren zou gestructureerd gekeken moeten worden naar wat er op het onderwijs afkomt en wat kinderen dus moeten leren (zowel kennis als vaardigheden)." (p. 272).

Als je dit leest vraag je je af hoe het eigenlijk kan en wanneer het signaal nu eindelijk eens aankomt: onderwijs is een van de allerbelangrijkste investeringen voor een land. Of zoals de OESO al eens becijferde: iedere euro die je steekt in goed doordacht onderwijs verdien je in veelvoud terug.

Waarom dan alsmaar bezuinigen en de broodnodige innovatie van onderwijs zo frustreren? Licht het aan een gebrekkige lobby van de wat naïeve en idealistische onderwijsonderzoekers? Of aan leraren die niet zo van staken houden? Peter van Lieshout, lid van de WRR, geeft desgevraagd in dagblad Trouw van 5 november jongstleden een eenvoudiger verklaring: "Dat komt ook door de manier waarop het Centraal Planbureau (CPB) politieke keuzes doorrekenet. Investerings in onderwijs leveren weinig op volgens de modellen. Dus kiezen politici voor beleid op de korte termijn." (p.5).

Ik vrees dat Van Lieshout gelijk heeft met zijn verklaring, die even simpel als verontrustend is. Het CPB zou zomaar kunnen berekenen dat bejaardenzorg of onderhoud van dijken weinig bijdraagt aan de oplossing van het begrotingstekort.

Vraagtekens

Wat is hier nu aan te doen? Nog maar eens betogen dat toepassing van neoliberale principes op sectoren die daar ongeschikt voor zijn, zoals onderwijs, gezondheidszorg of openbaar vervoer een slecht idee is van 'autistische' economen? Voor die uitleg heb ik maar twee letters nodig: NS. Deze overgesimplificeerde kijk op de werkelijkheid is trouwens ook steeds meer steen des aanstoots onder economen zelf, zoals een groep die zich verenigd heeft onder de term PAE Movement, de Post-Autistic Economics. Of de groep 'heterodoxe' economen die vraagtekens plaatst bij de dominante neoklassieke economische opvattingen. Gelukkig groeit ook in Nederland het debat over de rol van de wetenschap (zie bijvoorbeeld www.science-intransition.nl). Maar daarmee hebben we voorlopig nog geen beter onderwijs.

Het enige dat ik u daarom kan aanraden is te kijken naar wat politieke partijen werkelijk doen. Het is niet aan mij u stemadvies te geven. Maar er is een verschil tussen zeggen en doen. Kritisch kijken naar de coalitiepartijen die wel roepen dat de professionele leerkracht extreem belangrijk is maar ondertussen het wetenschappelijk Centrum Lerarenonderzoek opheffen en ondanks alle ronkende verhalen het onderwijs en onderwijsonderzoek nog steeds uitknippen. De PVV en SP die zich herhaaldelijk tegen onderwijsvernieuwing hebben uitgesproken, waarbij de PVV - als oppositiepartij nota bene - bijna gretig voorstander was van de bezuiniging op bijvoorbeeld Kennisnet. De partij in Nederland die op dit moment serieus werk lijkt te maken van onderwijsvernieuwing en onderwijsonderzoek is D66. Paul van Meenen schreef het D66-manifest 'Ict in het onderwijs. Leerling en leraar centraal.' D66 voelt zich in haar ijver voor onderwijsvernieuwing en onderwijsonderzoek gesteund door het WRR-rapport. En ondanks dat investeringen in onderwijs volgens orakel CPB weinig bijdragen aan de korte termijn financieringsproblemen lijkt de partij echt bereid te zijn de kosten te dragen. Een van de aanbevelingen uit het manifest is namelijk: 'Geef scholen en leraren meer ruimte om te experimenteren met ict. Voor goede toepassingen en onderwijskundig onderzoek is geld nodig.' (p.10).

Zo eenvoudig is het. Kijk, vergelijk en kies zelf. Ik ben gelukkig bepaald niet de enige die zich zorgen maakt over het onderwijs. Want zoals de Volkskrant op zaterdag 2 november jongstleden constateerde, lijkt die nadrukkelijke keuze voor onderwijs D66 bepaald geen electorale windeieren te leggen. Misschien gaan andere partijen dat ook zien. Dus dat kunt u doen. Kijk kritisch of de partij van uw keuze, of dat nu landelijk, provinciaal of gemeentelijk is, écht bereid is iets te doen voor onderwijsvernieuwing. Hoe belangrijk dat is hoeven we gelukkig sinds het laatste WRR-rapport niet meer uit te leggen.

